

blok i revolucija

Blok je tragizam savremenog čoveka pretvorio u stihove koji pri svakom do-duru sa novim rezonatorom i u svakom trenutku daju novi zvuk. Taj zvuk uvek sugerira tragiku složenosti i nemira, nezadovoljstva i nemogućnosti da se naobuzdanim vremenima intenzivno dezintegriraju starog, dobrog sveta 19. veka, kada se iz njegovih nedara pomaljaio jedan savim novi svet, Blok je duboko osetio tragični položaj ruske inteligencije. Za njega, rafinovanog intelektualca, obremenejenog ogromnom pameću i raznovrsnim talentima, kao i za veliki deo ruske inteligencije, bilo je najvažnije pronaći uporišne tačke opstanka. U tom burnom vremenju na granici dva sveta, na prelazu između dva epoha, većina ruske inteligencije je smatrala da se tu uporišta bog i ja. Ovakva uporišta su samo izraz beznađe-žnog nastojanja mnogih da se održe na neukrotivim talasima života.

Citav Blokovi životni i pesnički put i nije ništa drugo od neprekidne i nemirne oscilacije između ovih dva ekstrema, neprekidno traganje u tom beskrajsnom prostoru u sebi za čvrstim osloncem, koji on nikada nije do kraja našao, niti ga je mogao naći, makar kakav je bio. To oslonište i traganje došlo je Blokovi poeziji, stvorilo je onaj neprekidni drhtavi, plemeniti zvuk njegovog stihova koji uzbuđuje pri svakom doiranju s njim. Zašto je to tako nije teško razumeti. Blok je bio duboko svestan svoga životnog poziva kao pesnika. On je to u više navrata i izražavao, kao i u onom pismu V. Rozanovu iz 1909. godine kada je rekao da je pesnik upravo čovek one vrste kome je uvek sudeno, od rođenja do smrti, da se uzbuđuje, da u svoju dušu upija sve uglove života i njihove senke. On tada kaže da za pisca svet mora biti obnažen i bestidno razgoljen. Takav je on bio za Tolstoj i za Dostojevskog. Zbog toga pesnik nema ni trenutka mira i zbog toga nema ništa zamornije od pesnikovog života.

Cini mi se da nam predstava o Blokovi nemirima i traganjima ne bi mogla biti celovita ako bismo uzroke kvaliteta njegovih poezija tražili samo u njemu. Treba pogledati i u vreme koje je izazvalo Blokove nemire i izmamilo ovakvu poeziju. Kao svaki veliki pesnik, koji je u svakom trenutku eho sveta u kome živi, Blok je bio uvek osetljiv na podzemni beat istorije, na najmanje pokrete života, na ono čime je u njegovo vreme živio čovek. Blokovi život i njegova poezija nerazdvojni su povezani sa najburnijom i najdramatičnijom epohom modernog života, sa istorijom. Kroz Bloka je proteklo konkretno biće istorije Rusije prvih dve decenije našeg veka, kada su se zbile dve revolucije: ona iz 1905. i Oktobarska, 1917. godine. Citavo ovo vreme predstavljalo je totalno uznemirenje koje nije moglo da ne ostavi duboke tragove u takvoj ličnosti kao što je Blok. Revolucionarna epoha razaranja novih kvaliteta u istoriji Rusije i čovečanstva svojim bitnim komponentama ugradila se u Blokovi stvaralačku ličnost.

Odnosovanjem istorijske rodnice pesnik, Blok je u svojim prvim stihovima pesama *Ante lucem* i *Stihovi o Divoj Dami* kao savim mlad čovek otpočeo traganje u sferi veoma, veoma udaljenoj od istorijskih i društvenih zbivanja u Rusiji s kraja 19. i početka 20. veka. Kada bi se donosilo bilo kakav sud o vrednosti Blokove poezije toga vremena, moralo bi se istaći da je ona talentovano i rafinovano lutanje u prostorima dubokog razvijeno i široko razgranatog ruske simbolizma, zasnovanog na mističnoj i katkad veoma lucidnoj filozofiji Vladimira Solovjova. U to vreme, na samom početku životnog i pesničkog puta, Blok je bio najsigurniji i najstabilniji, nalazio je uporište u filozofiji preuzetja prema svemu što realno postoji, u istorijskoj misli Rusije, nalazio je utocište u svetu poetskih simbola na širokoj skali od istorijske sudbine Rusije do maglovitih i nejasnih apstrakcija. Nalazio je oslonac i u zaljubljenosti u veonu ženstvenost i lepota. U to vreme, početkom našeg veka, Blok se kreće po astralnim putanjama, po noćnim bezdanima vasceljene opasne zvezdanim lentama, u neprekidnoj čežnji da u svojoj poeziji dočara svetli i neuhvatljivi lik Divoj Dame, koja je istovremeno i simboličko otelovljenje večne i nedostižne lepote i opoetizovani lik pesnikove ljubavi, kažu, i Rusije. Upravo to što je tada u sebi osećao najviše sigurnosti i najviše unutrašnje ravnoteže, njegov stih toga doba je mramoran, čist, doferan, muzika je harmonična, melodična, ali i poznata već iz poezije 19. veka. Blok je u to vreme talentovani i rafinovan autor klasične muzike. Originalne kompozicije nagoveštavaju jednu snažnu toračku individualnost, ali su one još uvek u granicama već oporbanih pesničkih postupaka. Ton njegove muzike je u to vreme čist, sonoran, sa jasno naglašenom skolom, skoro isto onoliko naglašenom, koliko je naglašena stvaralačka individualnost njegovog tvorca.

Ovakav Blokovi početak označava samo jednu krajnost velike amplitude njegovih oscilacija kroz svoje unutrašnje prepravstvo. Posle prvih zbirki pesama Blok je osećao nezadovoljstvo sobom. Pm snage, nemira, neutažene radoznalosti, osuđen na to da peva sopstvenu pesmu, on nije mogao ostati u granicama već osvojenog i istraženo. Osećao je da ima mnogo više enage do da interpretira tuđu muziku i da komponuje svoju već osvojenim sredstvima. I kreuo je on u stvaralačku avanturu traganja, ali ne dublje i dalje u nebeske modrine, već u uzburkani i nemirni svet oko sebe. Ta njegova težnja da zaroni u uskovitlani svet pala

je u vreme dubokih pokreta masa neposredno oko prve ruske revolucije 1905. godine. Bilo bi teško reći u kom stepenu su ta nemirna vremena pred buru, kao i sama buru, uticali da se Blok počne „spuštati“ u grola revolucije. Ostaje kao izvesnost da je daleko najveći broj njegove sabraće simbolista ostao u sferama svojih apstrakcija i u svetu svojih simbola i bio duboko uznemiren Blokovi kretanjem ka uzburkanom i nemirnom svetu. A Blok je kome svetu počao u susret sa osećanjem tragizma, s predosećanjem neminovne propasti svega onoga iz čega je on izrastao, sa nevidenom radoznalošću da odgonetne tajnu neobuzdane stihije života.

Cini mi se da su duboko u pravu oni kritičari koji su, idući za unutrašnjom logikom Blokoveg razvika i pokušavajući da otkriju čvorista u njegovom stvaralaštvu na osnovu poniranja u stvarnu prirodu njegove poezije, ustvrdili da su dva ciklusa njegovih pesama osnova za razumevanje Blokove poezije: *Nepoznata* i *Strasni svet*. Počeo je Blok, kao smo videli, kristalno čistom poezijom u *Ante lucem* i u *Stihovima o Divoj Dami*, pa je svoj put od astralnih visina do revolucije nastavio preko zbirke *Raskrće*, da bi negde posle revolucije 1905. godine došao do *Nepoznate*. Pesma pod ovim naslovom datirana je 24. aprilom 1906. godine i samo je jedna kap u kvantitativnoj i kvalitativnoj raskosi Blokove poezije, ali ima izuzetno značenje u njegovom stvaralaštvu. U tom mikrosvetu kao u čvoristu koncentrisano je sve dotadašnje Blokovo traganje i veći deo onoga što sadrži kompleks Blok sa svim njegovima uznemirenjima, stradanjima i traganjima. Da bi se bar delimično prodrio u svet njegove poezije, potrebno je podići tamni veo njegove *Nepoznate*. Ovoj pesmi je prethodio niz drugih, koje su nagoveštavale njeno radanje i koje su Bloku omogućile da postupno nade najadekvatniji simbol za svoje osećanje sveta.

Prva ruska revolucija očevidno je pokrenula Bloka na mučan i mučenički put istinskog nemira i istinskog stvaranja. Posle završenih januarskih zbivanja 1905. godine pojavila se u Blokovi poeziji jedna talasastvena ženska sila, jedno priviđenje, prozračno, neuhvatljivo, u tamu uvijeno, koja počinje lutati okolicama Petrograda i pojavljivati se na svim onim mestima gde goli život buja nošen svojim impulsima. Ta silueta, puna jezovite tajne i zbog toga neobično privlačna, proganjala je Bloka kao ljubav, kao strah, kao strast i neprekidno uzbuđenje. Pokušavao je on da definiše to priviđenje zvukom, bojom, a pre svega rečju. Nije mu se ona davala, oimala se svojom prozračnošću, neuhvat-

ljivošću i pokretljivošću. I uvek mu se vraćala. Tako su nastajale pesme, nemirne, nejasne, talasastvene, u kojima ta silueta prolazi „bez osmeha“, „spuštenuh trapavica“ kroz mrak dok u isto vreme blistaju zlatna kubeta crkava. Blok oseća, intuicijom otkriva da njeno lice podseća na večernje madone, koje s prvim mrakom izlaze da obavljaju tragični posao samoumrženja. A s njom ide gurguravi dečak u beloj kapl, ona ga drži za ruku i buva ga da ne padne. U drugim pesmama on tu žensku siluetu vidi u velu poprskeg zvezdama, sa licem koje je blede nego što je bilo. I najzad, u aprilu 1906. Blok je pronašao odgovarajući poetski izraz za emocije koje su besnele u njemu i pravu reč koja će ga, bar za izvesno vreme, umiriti. Ona, *Nepoznata*, svake večeri u određeno vreme („ili ja to samo sanjam“) pojavljuje se tamo gde je pesnik. Njen devojački stas, koji je obuhvatila tamna svila, koluje pored prozora, ulazi u zedinu, polumračnu krmu, prolazi između pijanica, šibana njihovim pobitnim i nemogućnim pogledima, sada uvek sama, bez pratioca, i sada kraj prozora. Od nje odišu drevna verovanja, a pesnik gleda u tamni veo na njenom licu, vidi u njemu i iza njega začarane obale i isto takve daljine. Ta silueta, sada već *Nepoznata*, pojavljuje se uvek tamo gde život neobuzdano kipti i nije ništa drugo do poetski simbol pesnikoveg emocionalnog i intelektualnog stanja u vremenima tragičnim i bolnim, kada je poraz prve ruske revolucije u isto vreme označavao i ne tako daleki začetak orkana Oktobra. *Nepoznata* je Blokovi pratilac na putu od astralnih visina ka nemirnom realnom svetu. Ona je znak da on neopozivo postaje sastavni deo tog sveta.

Da li je Blokova *Nepoznata* savim nepoznata? Kada se podigne tamni veo iza koga Blok vidi začarane obale i začarane daljine, razaznaće se u toj tajanstvenoj silueti gipki, prozračni stas, modre oči i nežno lice Divoj Dame, one iste koja je samo nekoliko godina ranije nepomnočno sjajala u nebeskim modrinama i simboličovala druga i drukčija pesnikova emocionalna druga. Krenula je Divoj Dame iz svoje kristalne nepomičnosti, spustila se sa nebeskih visina, napustila je veonu čistotu i čednost, o koje nema tamo gore ko da se olima, i spustila se u ovaj obični, prijavni, ručni svet, najlepši među svim svetovima, da prati svoga tvorca na njegovom putu ka drugoj obali i drugim daljinama. Ona prati Bloka kao njegov dvojniki, kao njegoveg sava, savest, kao očišćenje svih promena koje se u pesniku zbivaju na tom uzbuđljivom putu. Ona je za Bloka *Nepoznata* zbog toga što on nije u stanju da pozna sebe, niti okolnosti u kojima se sada kreće.

Smrdiš podnadula od gladi, curi krv i gnoj iz rane
Vapijući i grčeci se, na zemlju majčicu pade.
Rusijo, tvoje porođajno bunčanje učini mi se
Razumni, siti i čisti tebe se gade.
Besplodna je utroba njina, puste se grudi pretvaraju
tu kam

Ko će nasledstvo drevno preuzeti?
Razbuktati ko će i dalje pronaći
Poluugasi Prometejev plam?
Surovi porođaj, visokog, strašnog li časa.
U morskoj peni, nebeskom azuru, ne,
Na mračnom gnojštu, što kru poprska naša,
Rada se drugi, veliki vek.
Verujte! Od nas ga primite kao nadu,
Naš je i vaš — od njega pašće međa i stega,
U napuštenom noćnom Petrogradu,
Opio se život pod pokrovom snega.
Na kratki rok narod pozvan bita
Da krolju zemaljske brazde natopi —
Gonioći će ti doći, domovino živa,
Ljubeci na snegu tragove što kru poškropi.

1920.

A hteo bi da ih pozna, on tada nastoji da prodre u sebe i okolnosti koje ga menjaju. On nije poznao svoju Divoj Damu zbog toga što je u njoj kao očišćenju večne ženstvenosti i lepote počela neobuzdano da struji vrela krv života.

Nije *Nepoznata* ostavila Bloka na miru sve dok 1906. nije napisao dramu sa istim naslovom, u kojoj je za sebe otkrio pravu prirodu promena koje su se u njemu zbile. Nekad je za pesnika očišćenje večne ženstvenosti i lepote bila zvezda o kojoj je on snevao, koju je kao svoju daleku i nedostižnu čežnju gledao i doživljavao da se spusti sa ravnodušnih nebeskih visina. Jednoga dana nestala je zvezda sa svoga mesta na nebu i pojavila se kao strasna devojka u uličnim krmama, među prostitutkama i pijanicama. Pesnik je ne poznaje, već iz njene blizine beznađežno upire pogled u mračno mesto na nebu odakle je nekad sijala njegova zvezda. Ne bi bilo neophodno insistirati do kraja na potpunom dešifrovanju Blokoveg simbola. Ostaje, međutim, osnovno da u tome čudnom uznemirenom svetu, čiji je simbol *Nepoznata*, — život, kompleksan, surov, prljav, drag i humoran, tragičan i kao žilj, drag i human, — postoji. Upravo to je bacilo u brigu sve Blokove prijatelje, svi su videli da se iz zaista svetlog sazeveda ruskeg simbolizma izdvojila najjačija zvezda i jurnula u zagrijaj ulice, zemlje, čoveka. Zbog toga je i došlo do onako žive, često nepoštene, prepiske između Bloka i njegovih prijatelja i istomišljenika, pre svega između njega i druge po veličini simbolističke zvezde, Andreja Bjelosa, koji su nastojali da prekinu neza-drživi Blokovi let u druga sazeveda. Naravno, oni su pokušavali nemoguće, ali se iz tih pokušaja i Blokovi otpora nijima radala nova poezija koja ne bi bila onakva kakva jeste bez svih tih grčeva, dilema, manjih ili većih unutrašnjih potresa i katastrofa.

Izmireno Blokovo osećanje sveta, do najviše mogućih mere pojačana prijemljivošću za ritam kretanja života i za istom- ljenje akorda unutrašnjih protivnošti sveta koje se nepoštene sudanaju i privlače magičnom snagom, ostavili su u Blokovi poeziji dubok trag. Blokovi stih nije više ravan, nije spokojan, ugačen, nije više onako sonoran. On počinje da se lomi, da se krši, počinje da ponire i opet da krlja, da se prekida i nastavlja. Kao i na samom početku, i sada je Blokovi stih autentična zvučna agresija unutrašnjeg pesnikoveg osećanja sveta: kada je to osećanje bilo spokojno, stih je bio tihio talasanje, zvučno redanje ravnomernih intervala; kada je osećanje sveta bilo burno kao su podvodne struje i orkani izazvali haos u pesniku, stih je počeo da se lomi, ali je ostao i dalje stvarni izraz unutrašnjeg pesnikoveg stanja. Nije Blok nikad izneverio svoje gnetno muzičko artikulisanje emocija. Čini mi se, čak, da je stihovima o *Nepoznatoj* ispoljio još veće versifikatorsko majstorstvo, jer on nikad ne dopušta da njime gospodari bilo koja druga stihija sem stihije kreacije. On sjajno vlada stihom i njime uspeva da ukroti svoje emocije, da ih zvučno materijalizuje. U stvari, stihovi o *Nepoznatoj* predstavljaju samo početak onog zvučnog raslojavanja, tonskog razbijanja i savim novog harmonizovanja, koje će dobiti svoj najpotpuniji izraz u poemi *Dvanastorica*.

Jos je jedna značajna novina u Blokovi poeziji vezana za stihove o *Nepoznatoj*. Već prvi stihovi o njoj uvode nas u Blokovi svet boja, koji ima svoje duboko ekspresivno značenje. U ranijim njegovim stihovima boje se nisu primećivale ne zato što ih nije bilo, već prosto zbog toga što su bile spektralno blage, što su se postupno prelivale jedna u drugu i nestajale jedna u drugu. Osnova im je bila svetla, sunčana. U stihovima o *Nepoznatoj* nestaju te boje, pojavljuju se pre svega tamne, tamne. Mrak i međa. Mrak pun strave, magla puna nemira i struja. I na jednom on tom mraku bljesnu zlatne kupole crkava i zalezuja belina kape na mališanovoj glavi. *Nepoznata* u svetu besomučne ulice i zagušljivih gradskih krmu vodi svoga mališana. Naravno, ona to ne čini slučajno. Ovaj simbol je sam po sebi dovoljno rečit. Dovoljno je ukazati na kontraste u bojama i videti da su oni jedna specifična, u ovom trenutku vizuelna komponenta pesnikoveg osećanja sveta, jedno osećanje uskomeršanog života kao trajne borbe suprotnosti. Bilo bi suviše uprošćeno ako bismo blokovo osećanje sveta u to vreme sveli na običan dualizam, kao što se to ne retko čini. Bilo bi to i neprevodno prema Bloku. On je svet osećao znatno složenije, a kontrastnim bojama izražavao je suprotne krajnosti njegove. I još nešto: boje su kod Bloka samo jedno od sredstava poetskog oblikovanja, ali ne i najznačajnije. O njemu govorimo u ovom trenutku što je ono u stihovima o *Nepoznatoj* karakteristično. Kontrast boja doći će do punog izražaja opet u *Dvanastorici*, gde će se sa muzikom siliti u najvišu tačku pune umetničke sinhronizacije zvuka i boja.

Za sudbinsku povezanost Bloka s revolucijom od velikog je značaja ciklus *Strasni svet*, koji u najvećoj meri sadrži svoju složenost, protivnošću doživljavanja svega onoga što se u Rusiji i u svetu zbivalo u vreme kada je napisan. Nastao između 1909. i 1916. godine, ovaj ciklus je orkestracija svega što je Blok preživljavao u vremenju koje je bilo neposredni uvod u Oktobarsku revoluciju. Dubina misli, razmere tematskih zahvata, širina razmaha karakteristični Blokovi poeziji ovoga vremena kao jedinstven i neponovljiv uzlet u

Ruska poezija je u svom razvoju imala dva klimaksa, dve epohe u kojima se blistavo ispoljila snaga ruskog pesničkog genija.

Prvi period — puškinski — period Puškina i Baratinskog, Ljermontova i Tjutčeva, nazvan docnije „zlatni“, zapanjio je svet perfekcijom i zrelošću razvika „svetska književnosti“ (da se poslužimo Geterovim izrazom) tek započinjela.

Drugi, ne manje blistav period započeo je pred revoluciju, tačnije rečeno uoči prve ruske demokratske revolucije 1905. godine, debijem velikih pesnika ruskog simbolizma Inokentija Anjenskog, Aleksandra Blok, nesto docnije akmeista Ane Ahmatove i Osipa Mandelštama, futurista Velemira Hlebnjokova i Vladimira Majakovskog, manje vezanih za književne pravce Borisa Pasternaka i Marine Cvetajeve, originalnih seljčkih pesnika Nikolaja Kljujeva i Sergeja Jesenjin. Taj proces nije se prekinuo, već burno nastavio i u veličanstvenim i teškim godinama građanskog rata i vojnog komunizma i u protivrevolucionarnim dinamičnim godinama nove ekonomske politike. On je potrajao sve do prevladavanja šematskog, beskonfliktnog versifikatorstva — epohe koja će potrajati sve do sredine pedesetih godina, što ne znači da i tih godina, naročito za vreme rata 1941—1945. godine, nisu pisani iskreni i zreli stihovi. Najnoviji period, koji je nastupio pre nešto više od deset godina, još je uvek nedovoljno pregledan, u previranju, u uspehim ili manje uspehim pokušajima uspostavljanja izbegljenog kontinuiteta, u traženju novog, našem vremenu adekvatnog izraza.

Pomenuta velika epoha odlikovala se nastankom i gašenjem brojnih pesničkih škola: simbolizma i akmeizma, imezimizma i konstruktivizma, da ne pominjemo bezbrojne „jednodnevne“ grupacije, koje su kao vodeni cvetovi već sutradan gasile ne ostavljajući skoro nikakvog traga u lepotisu ruskog pesništva. Isto tako, to je bila epoha grupisanja pesnika po srodnosti pogleda na svet i umetničkog tra-

ženja, kao i epoha velikih „usamljenika“, koji su išli svojim putem ne osvrćući se na prolazne mode (Cvetajeva, Pasternak, Tihonov, Zabolocki).

Rusko pesništvo, kao i ruska književnost uopšte, uvek je bilo seizmograf vremena, društvene klime. To se paradoksalno ispoljilo čak u takvom pravcu kakvo je bio simbolizam, koji je deklarativno proklamovao apolitičnost i estetizam i služenje ovomežalskom životu — zamenio religioznim traženjima i metafizičkim spekulacijama. Najostetijiviji i najmuzikantiji među njima već su u predvečerje revolucije 1905. godine bili prožeti katastrofičkim osećanjem rušenosti, i neminovne propasti sveta, nepravednoga i rušnoga sveta. Inokentije Anjenski je prorokanski pisao:

U tamnim lovorikama gigant na steni
Postać sutra dečja zabava.

Aleksandar Blok, u početku neznani pesnik mistične „divne de-ma“, ubrzo impresioniran nagom i brutalnom ekspanzijom ruskog kapitalizma naziva Rusinju „novom Amerikom“, piše o zutim prozornom fabrici za koju se mesto sudbonosno priprema, i zgađen na prazno zadovoljstvo bužurja, slovenofilski sa-nja o seljačkoj, mračnoj i divnoj kusiji. Istu tu veru i isti patos nalazimo i kod Andreja Belog. Važerij Brusov, najveći esteta među njima, piše o modernome velegradu i peva himnu radnič-turnog razvoja i tradicije, anarhistički pozdravlja rušilački pa-tos budućih „Huna“, koji će po-kopati sa stirim svetom i nje-govom preživelu kulturu. Dok su se radikalna stremjenja većine ostalih simbolističkih pesnika iz-stručala pred revolucionarnim pre-obrazima samih društvenih ta-melja, iscrpljivali u umerenom radikalizmu, u traženju izlaza iz hermetskog okova samoga po-kreta propovedanjem „mističnog anarhizma“ i „slobodnosti“ — po-kušavajući da se simbolizmom pro-dre u narod, Brusov, Blok i Beli bili su veliki ruski pesnici koji su pozdravili, iako ne uvek sa pravim razumevanjem, više sluhom romantičara, ne samo

pad carizma februara 1917. već i najgrednioniji prevrat u istoriji čovečanstva — crveni oktobar.

Za razliku od racionalnog kon-cipiranih, ali sa žarom ispeva-nim himni Revoluciji, Brusov, Blok i Beli doživeli su revolu-ciju kao muziku, pročišćujući vetar, stihiju, kroz čije su gru-bo i surovo obličje sagledavali nastanak nove ere. Poene Bloka i Belog „Dvanaestorica“ i „Hri-stos voskrese“, pored razlika u snazi i umetničkoj zrelosti izra-za imaju mnogo zajedničkog. Njih prozima ista vera u neis-crpne snage naroda i onih opko-ljenih nerazumevanjem, neprija-telejskim čutanjem i proklinjanj-ma svojih dojučerašnjih knji-ževnih saputnika, oporniju ko-jelebljivu i u sebe zatvorenu in-telegenciju da sluša „muziku re-volucije“, da prihvati veliku is-tinu narodnog ustanka.

Sličan stav zauzeli su i seljač-ki pesnici: glorifikator stare pretpetrovske idealizovane Ru-sije Nikolaj Kljujev i njegov neznati plavi učenik i mlađi brat, zaljubljenik i himničar svega živog, neponovljivi i tragično protivrevolucionarni Sergej Jesenjin. Okupljeni, zajedno sa Blokom i Belim, u levoeserskoj neonarod-ničkoj grupi „Skiti“, oni su se beskrainno razvijali, ostajući po-zdravili revoluciju kao kosmički preobrazaj, početak seljačkog ra-za na zemlji, ostvarenje novog staroverškog i sektičkog, pagan-skog i bogoboračkog zaveta. Isti kosmički zanos, ali za razliku od pomenutih pesnika bez mistič-ko obogotvorenja seljaštva, na-dahnuto je proleterske pesnike na glorifikaciju fabričkog radni-štva, proslavljanje mašina, ope-vaanja svetske revolucije, koja im se u to vreme činila neizbež-nom.

Kao pesnici revolucije istupili su još pre rata organizovani ru-ski futuristi. Odručili već onda stari društveni poredak i po njihovom mišljenju preživeli u plemićko-buržoasku kulturu, os-lanjajući se na tradiciju stihij-skih narodnih revolucionara Re-zina i Pugačova, oni su, kao jedina moderna pesnička škola, spremno dočekali i sa radošću pozdravili crvenu vatru Oktob-ra. Sa nekim proleterskim pes-nicima njih je objedinjavalo ne-

giranje stare kulture i oni su se osećali kao zakoniti pesnici i umetnički stvaraoči revolucije. U toj negaciji prošlosti, oni su smatrali da se za revolucionarnu stvarnost mora stvoriti i nov pesnički jezik, nova poetika. Ne-pomirljivi prema „kontrarevolu-cionarima forme“, oni su, preko svojih najvećih predstavnika, Hlebnjokova i Majakovskog, po-rad preterivanja i pogrešnih dok-trina — ipak izvršili ogroman progresivni uticaj na dalji raz-voj sovjetske poezije: na Pasternaka, Asejeva, Zabolockog.

Besmisli futurizam ne bi se mogao zamisliti pokret „obereuta“ (Za-bolocki, Olenjnikov, Harns), ko-ji u mnogome polazi od roman-tične ironije Hlebnjokova, ni 1923. godine oformljen pokret „konstruktivista“, koji se prema futurizmu doduše neprijateljski postavlja, ali kojem su pripadali takvi pesnici kakvi su bili Eduard Bagricki i Ilja Seljvinski. Svojim patosom proslavljanja urbanizovanog i modernog ži-vota, oni su u rusku poeziju uveli novu leksiku, žargon, proširili tradicionalne forme i tematske granice ruskog stih. Kao i sim-bolizam, uskoro posle revolucije ugasio se i u predrevolucionar-nim godinama veoma dobro or-ganizovan pokret akmeista. Svo-jom poetikom opevanjem građan-ske svakodnevnice, egzotike i stilizacije folklora (grupa „Kra-sa“) u koju su bili uključeni i se-ljački neonarodnjački pesnici) taj pokret, kao i simbolizam, ugasio se ne toliko odlaskom u emigraciju niza pristalica ovog pravca (G. Ivanov, Adamovič, Kuzmina-Karavajeva), koliko po-litičnom izolacijom, „bez božan-stva i nadahnuća“, kako je Blok okarakterisao poetiku ovog prav-ca. Pa ipak najtalentovaniji me-đu njima, veliki pesnici Ahma-tove i Mandelštam, ostajući for-malno članovi akmeističkog „ce-ha pesnika“, snagom svoje in-geniozne odbarenosti: Ahmatova razbijajući okvire svoje preli-njene intimne ženske lirike uk-ljučivanjem revolucionarnog pej-zaža, koji je primila tragično i podeljeno, a Mandelštam svo-jim neoklasicizmom, koji je smatrao sazvučnim revolucionar-noj epohi, istorijskim reminis-cencijama koje je povezivao sa

suvremenosti, tragičnom sprem-nošću da dočeka i primi „veka vukodakala“. I, što je na prvi pogled čudno, glava ove škole, Nikolaj Gumiljov, koji je svoje kontrarevolucionarno opredelje-nje platio vlastitom glavom, više pesnik koji se kao takav for-mirao zahvaljujući svojoj ogrom-njoj volji i naporu, svojim ro-mantičnim, formalno besprekor-nim stihovima, izvršio je ne mali uticaj na niz sovjetskih pesnika, koji su u godinama gra-đanskog rata osvajali kartu sovj-etske poezije — na Nikolaja Ti-honova, Eduarda Bagrickog i — nešto docnije — Visariona Saja-nova.

Dvadesete godine bile su go-dine umetničkog sazrevanja Bo-risa Pasternaka — njegovih naj-boljih pesničkih ostvarenja. Pre-revolucije pripadnik pokreta „Centrituga“, koja je pored sim-patija za futurizam pokušavala da poveže ovaj pravac sa simbo-lizmom, posle kraćeg pripređni-štva futurističkom Levom frontu umetnosti, Pasternak je dvade-setih godina postao jedno od najvećih i najperspektivnijih imena sovjetske poezije. Njegov uticaj bio je ogroman — osetio ga je i takav suvereni majstor kakav je bio Nikolaj Tihonov, a ipak njegova poetika ponovnog otkrivanja prirode ostala je ne-ponovljiva, a sam pesnik, sretni „usamljenik“, bez pravih uteč-nika.

Krajem dvadesetih godina kao jedinstven pesnik formirao se i Nikoaj Zabolocki. Pošavši tra-gom Hlebnjokova, on je sa du-bokim poznavanjem sveta pri-rode (po profesiji je bio agro-nom) obnesno uneo životinjski svet u naš još filistertvom op-tereceni život. Razmišljajući o životu, on je uspeo da dođe do klasične mudrosti, i, pored teških iskustva, do visokog mira, do, tako reći, pantiističkog prihva-tanja života i njegove veličan-stvene sičoznosti.

Donekle stopama Jesenjin, ali bez ikakve strastije, pošao je i elementarno bujni Pavlo-siljev, čiji se život, rano i tra-gično prekinuo. Njegovo delo ostalo je kao nedovršeni ali mo-ćan torzo, svedočanstvo jedne uskovitlane i dinamične epohe. Njime se i završava veliki i protiv-revreni period ruske poezije.

pesništvu modernog doba. Pesnik je živeo u tom strašnom svetu, nosio ga u sebi samom, ali je uvek mislio o velikom i plemenitom: o životu, o istoriji i čoveku u njoj, o stihiji i kulturi, o inteligenciji i narodu, o Rusiji i revoluciji. U pesmama ovog ciklusa izraženi su punog izražaja os-novna tema čitave Blokove poezije: unu-trajna dramatika savremenog čoveka, raz-dizanoj sumnjama i protivrevrenosti. Taj Strašni svet nije samo ono što svojim grabljivim kandžama uništava ljudno, kako se to često govori u kritici o Bloku, već je nešto neporepivo složenije, dublje i sadržajnije. Taj svet je sve ono što se zbiva u tome vremenu, isto onako ono što se radalo i što je tek trebalo da otpočne živeti, koliko i ono što je propalo i odlazilo da se nikad više ne vrati, stra-šan je i sam proces radanja i rušenja. Za Bloka utoliko strašniji što je on čitavim svojim bićem bio povezan sa onim što je bilo osuđeno na propast, a vitalnim sokovima svoga talenta bio povezan sa onim što se radalo. Razapet između dvaju sveta koji su se u međusobnom sudaru uništavali, Blok je mogao, više nego drugi i bolje nego drugi, da oseti svu dramu bume smene dveju epoha u istoriji svoga naroda i čovečanstva. Tragizam propada-nja i drama radanja bili su najprisutniji u vremenu kada je nastajao ciklus *Strašni svet*. Sve što se zbililo do toga vremena bilo je za Bloka neposredan uvod u naj-dramatičnije trenutke moderne istorije, ono pak što se zbililo posle nastajanja ovog ciklusa predstavlja definitivno radanje nove epohe. Oktobarskom revolucijom nepopizivo se rada novi kvalitet, u kome će vremenu Blok dati najvišu i poslednju menu svog pesničkog uzleta.

U ciklusu *Strašni svet* našla je potpun izraz sva Blokova stvaralačka ličnost. Složenost epohe, raznovrsnost životnih snaga i njihovih manifestacija duboko i razorno su odjeknule u prostranom i veoma osetljivom Blokovom rezonatoru u vrlo širokoj sliki tonova. U njemu s pod-jednakom snagom zvuče tonovi lirске nežnosti i gnevne satire. U stihovima ovog ciklusa, ubliženi su trenutni intenzivni doživljaji koji otkrivaju nove dimenzije života i duboko, na prvi pogled spokojno, razmišljanje o tragičnoj sudbini jedinke u orkanima vremena, i slike prirode na-

topljene neuhvatljivo i suptilnom liri-kom, i veličanstveni likovi iz istorije Ru-sije. U njima odjekuje raznovrsna muzika, od one na narodne teme, gde se u stvari, vremenom i generacijama oplemenjeni melos unosi jedna lična blokovska nota, preko ciganske romanse koja pleni tana-nom muzikanošću i prefinjenom lirčno-šću, do „pripređaka u stihovima“, ispu-njenim neslučenim dramatismom, u kojim se „priča“ o tragičnim ljudskim sudbina-ma. U svakoj od tih ljudskih sudbina ogle-da se na svoj način tragika ljudskog živ-ljenja i dramatično nastojanje čovekovo-

Aleksandar Blok

da se svojim životom i delima uhvati za neku hrid i da se na taj način odupre prolaznosti.

U vremenu kada je nastajao ciklus *Strašni svet* Blok je preživljavao i svoje lične drame. Nemir vremena je u punoj meri našao svoje sazvučje sa unutrašnjim nemirima u pesniku, izazvanim krizama u ličnom životu. Tako su se dva nemira su-sreća i stvaralački sjedinila u *Strašnom svetu*. Nije slučajno što je on baš ovim

ciklusom otpočeo svoj treći tom pesama, kao što nije slučajno što je na čelo ovog ciklusa stavio pesmu *Muza*, u čijim ta-janstvenim napevima on čuje sudbinsku vest o smrti, prokletstvo svetih zaveta i poniženja sreće. *Muza* njega više ne ra-duje, ona svojim leptom sablažnjava an-dele, on njene posete uvek shvata kao prokletstvo. Pesnik otkriva sve kompe-nente *Strašnog sveta* i u pesmama *Ples smrti* u kojima su ljudi duhovni mrtvaci koji se samo pretvaraju da žive. U pesmi *Glas iz hora*, započetoj 1910. a završenoj 1914, pesnik plače nad svojim životom, čovek će očekivati proleće a ono neće doći, čovek će pozivati sunce da izađe na nebo a ono neće izići, kada deca i ne o-sećaju hladnoću i mrak dana koji tek treba da naidu, kada će *Strašni svet* biti još crniji i bezumniji.

U pesmama ovoga vremena čujni su i neki tonovi ruske pesničke tradicije koji Bloka povezuju sa najunemirenijim kom-ponentama ruske književnosti 19. veka. U tonu velikog broja pesama ovoga vremena čuje se tragični glas Dostojevskog, ne jednom on prosto preuzima reči Dostojev-skog i slaže ih u svoje stihove. Poslednja strofa pesme *Muza*, a posebno stih gde govori o gaženju zavetnih svetinja, čuju se reči Dimitrija Karamazova. U svim ovim pesmama, u kojima kroz tamne nemire tragike probija vera u Rusiju i njenu bu-dućnost, vera u čoveka i njegovu vrednost, oseća se vihor koji je izazvala Gogoljeva Trojka, čuje se bat konja u čitljim se-grivama gnezdih vihori, Trojka kojoj se slika-nja sa puta drugi narod, ta neobuzdana Trojka nosi sobom poruke pokolenja od Kulikovske bitke do trenutka kada su na-stajali ovi stihovi. I tako je Blok vezao u jedan snop sve poruke vekova, i onih koji su prohujali i onih koji imaju da dođu.

Sinteza sveg Blokovog traganja i osci-liranja po neograničenim prostranstvima svojih nemira i poezije u njima jeste pesma *Dvanaestorica*, nastala u januaru 1916. godine, kojom se praktično i završa-vaju njegova lutanja i kojom se zasvo-da njegova poezija. Ova mera je maksi-malno karakteristična za Blokovo odno-s prema revoluciji. Što se reči, prema Ru-siji, ljubavi, čoveku, smislu njegovog po-stojanja. Njoj se pridružuju pesma *Skiti*

i publicistički tekstovi *Inteligencija i re-volucija* i *Katiline*. Uzmirom i uzbuđen svim onim što se zbililo 1917. godine od fe-bruara do Oktobra, Blok nije mogao odo-leti unutrašnjim stihijim kreacije i izlio je sebe bez ostatka u ove tekstove, posebno u *Dvanaestorici*. Poema je napisana, kako sam Blok kaže, u onom izuzetnom i uvek kratkom trenutku, kada neobuzdani ciklon revolucije izaziva buru u svim morima, u prirodi, u čovekovom životu i u umet-nosti. Mora prirode, čovekovog života i umetnosti su se razbesnela revolucijom, mlazevi iz njih su postali duga iznad njih. Kada je pisao svoju poemu, pesnik je gledao u tu dugu. Nastala je u izuzetnoj stvaralačkoj groznici za svega dva dana i dve noći. Sve što je Blok doživljavao u svom životu i svom stvaralaštvu, sve mu-čne dileme, sve nedorečenosti i neiskaza-nosti, sve slunje — sve je to našlo svoj izraz u ovoj poemi. Trenutak revolucio-narnog orkana, koji je otvorio novu eru u istoriji ljudskog roda, bio je izvoriste Blo-kovog inspiracije za *Dvanaestorici*. To je onaj izuzetni trenutak poistovećivanja pe-snika sa revolucijom kao kretanjem, kao muzikom, kao heroikom večnih trazi-laca istine. Ovo poistovećivanje je unutraš-njeg karaktera, silvanje muzike revolucije i muzike pesničke kreacije u jednu kom-poziciju. Bilo je u Rusiji i izvan nje pe-snika koji su više shvatali revoluciju, koji su bolje razumevali njene anksioznosti, koji su duboko ponirali u uzroke koji su je izazivali, ali je veoma malo stvaralaca koji su se u tom stepenu s revolucijom sili-li, kao što je to Blok u ovoj svojoj poemi. On je revoluciju u vreme stvaranja poeme osetio čitavim svojim bićem, i sluhom i vidom i dušom, slio se s njom i, čini mi se, sagoreo.

Čitava lirika Aleksandra Bloka jedin-stveno je traganje za putevima ka revolu-ciji, ne toliko kao društvenopolitičkom činu, već kao čvorišnom trenutku koji graniči epohe. Njegova je lirika dnevnik jednog bogatog života, ispovest iznervnog čoveka, koji sa surovom iskrenošću peva o svojim nadama i svom očaji, o svojim lutanjima, uzletima i padovima na putu do sudbonosnog trenutka totalnog slivanja s revolucijom.

Vitimir VULETIĆ